

lamit, hisz ahányszor a szemébe néznék, eszembe jutnának az iskola-
padban tanult sorai. Kaphatna-e ennél többet a költő s mi a költőtől?

Így azonban, emelvényre magasztva, ez a Zmaj-szobor csak egy szép
műalkotás. De mélyen emberi alkotás. Ezért kellene földre állítani az
emberek közé.

B. Gy. fordítása

Bela DURANCI

TELEVÍZIÓ

KÖVETKEZMÉNYBŐL DRAMA

Irodalmi mű tévéadaptálásakor szükséges az összehasonlítás, bármennyi-
nyire is tisztában vagyunk azzal, hogy az új műfajnak megvannak a ma-
ga törvényszerűségei, amelyek alapján úgyszólván önálló alkotásnak kel-
lene tekintenünk. Nemcsak azért szükséges, mert magától értetődő is
lehet az egybevetés, hanem mindenekelőtt azért, mert mégsem lehet mel-
lékes a kritika számára (és természetesen a közönség számára sem), hogy
a forgatókönyvíró és rendező mit szűr ki az irodalomból, mi az, amit
láttat és hogyan prezentálja azt. A Jan Makan adaptálta és rendezte
Tišma-elbeszélés, a Đuro Dražetić alkonya (Jesen Đuro Dražetića) című
aktualizálja a kérdést. A mű tévépremierje láttán úgy éreztük, mintha a
megelevenedő képsoroknak Aleksandar Tišmához az égvilágon semmi
közük sem volna. Pedig a leírt párbeszédnek szinte kivétel nélkül elhang-
zanak a tévéfilmben is, és az események is megközelítő hűséggel követik
az elbeszélést. És mégis.

A legfőbb probléma Makan filmjében az, hogy nem tudta a kép nyelv-
vére fordítani az elbeszélést bevezető finom mikrorealista leírásokat, ame-
lyek nélkül csupán egy banális történetet kapunk. A rendező azzal in-
dítja a filmbeli történetet, hogy egy öregember egykedvűen kukoricát
morzsol, majd gyanakodva fogadja rég nem látott fiát (a bizalmatlanság
okát a néző még csak nem is sejtheti), és — minden rendkívül gyorsan
történik — észrevéve, hogy felesége csomagot készít a gyerekeknek, neki-
eszköz az asszonynak. Utlegeli, a fiú anyja védelmére kel, leteperi az apát,
meg is üti, a felbőszült apa otthagyja a falusi házat, hogy soha többé ne
térjen vissza. A film a peremvárosi nyomortanyára jutott apa további

Aleksandar Tišma: Đuro Dražetić alkonya. (Nasilje, Prosveta, Belgrád, 1965).
Forgatókönyv és rendezés: Jan Makan. Operatőr: Dušan Nedeljković. Főbb
szerepekben: Stole Arandelović (Đuro Dražetić), Gorica Popović (Slavica), Mir-
jana Gardinovački, Milan Srdoč, Stevan Gardinovački, Tihomir Pleskonjić.
Újvidéki Televízió, 1984. június 11

sorsát követi nyomon, látjuk, hogyan jut egykori harcostársa (ekkor derül ki, hogy Dražetić harcos volt) segítségével éjjeliőri álláshoz, hogyan bérel egy albérleti ágyat (nem szobát) a részeges muzsikustól. Szemtanúi vagyunk: hogyan kéri meg a muzsikusné barátneját, Slavicát, mossa ki piszkos ingét, s a szépen kivasalt, tiszta ing illatára (eredetileg a Tiszta ing volt az elbeszélés címe) nyilván utolsó szerelmi föllobbanásában házassági ajánlatot tesz a cigánylánynak, amit ez el is fogad. Néhány hét együttélés után, amikor Dražetić már révbe jutottnak hiszi életét, a lány megszökik, ő pedig előbb ivásnak adja fejét, majd szinte vad módjára úzi a nőt, akit hol az egykori betonbunkerben vél fölfedezni, ahol a prostituáltak ötpercekre árulják testüket a futóvendégeknek, hol a nyomortanya sötét és sáros utcáin, hol pedig a piac forgatagában lát egy föl- majd eltűnő piros kendőt. Látnom és valóság kavargó az idős férfi szemelőtt, s kettősségen való őrlődéssel véget is ér az elbeszélés tévéváltozata; meglehetősen steril történet, amelynek az élethez kevés köze van.

Ha ezek után összehasonlítjuk az elbeszélést és a tévén látottakat, azt kell tapasztalnunk, hogy a rendező valójában csak a következményeket mutatja, s kihagyta mindazt, ami determinálta Đuro Dražetić cselekedeteit! Tišma ugyanis oldalakon át mesél szerencsétlen hősről, erről a már nem fiatalon, pontosan 46 évesen, a háború után Bački Jarekra kolonizált négygyermekes bosnyák emberről. Ideköltözésükkor házat és földet kapott ajándékba, megművelésre. A föld tette lehetővé számára a nyugodtabb életet, nem kellett többé éhezniük, s a gyermekeiket is iskoláztathatta. Bármennyire is életük jobbra fordulását jelentette a föld, Đuro csak nem tudott megbarátkozni vele. Gond, nyűg és teher volt számára, s már hatvanéves lett, mire a gyerekei iskoláztatása befejeződött és kiházásította őket. Az eltelt tíz-egynéhány év sem volt elegendő ahhoz, hogy úgy tudjon viszonyulni a földhöz, mint az erdőszéleik a fához, a hegyi lakosok a kőhöz vagy a folyópartiak a vízhez.

Az író tudni véli, hogy azért van Đuro terhére a föld, mert sohasem érezte igazán sajátjának, de hogyan is érezhette volna, amikor ajándékba kapta, s nem is olyan fiatalon, mint amilyen fiatalon a földet meg lehet, meg kell szeretni ahhoz, hogy örömét is lelje benne az ember. Ezenfelül őq sem a múlt, sem a családi örökség erkölcsileg nem kötelezte a föld szeretetére és megtartására. Most pedig, hogy lányát férjhez adta egy kovilji szövetségi tisztviselőhöz, legidősebb fia traktorista lett, a két fiatalabb szakiskolát végzett, tehát mindannyian függetlennítették magukat a szülői háztól, Đuro fölteszi magának a kérdést: szüksége van-e a földre? S meddig kell még gürcölnie? Míg a gyerekek a házban voltak, természetes kötelességének érezte, hogy túrja azt az istenverte földet, de minek tovább?! Hogy gyermekei meglopják, széthúzzák azt, amit a föld most már nekik terem?! Mert „szívesen fogadták a pénzt, és az anyjuk készítette, a föld jövedelméből származó csomagokat. A földet viszont

ő túrta. S kényszerítették Dražetićet továbbra is a barázdák közé, oda, ahonnan ők már rég kihúzták és úri cipőbe dugták lábukat”.

Ezek azok az elbeszélésbeli előzmények, amelyek motíválják, hogy Đuro Dražetić nekiesik az asszonynak, amikor ez újabb csomagot készít, s miután fia megveri, elmegy otthonról, végigjárva azt az utat, amely Makan filmjében élénk rajzolódik, hogy végül, Slavica megkéselése után, a rendőrautóban lássuk, hátracsavart kézzel, megtépázottan, amint vérben forgó szemekkel ordítja: „Engedjétek, hogy összeaprítsam!”

Egyértelmű tehát, hogy a tragédiát kiváltó okokban s nem a következőkben kellett volna meglátni a témát. Természetesen sokkal bonyolultabb feladatot vállal a rendező, ha — Tišma-hoz hasonlóan — megkísérelte volna a Boszniából felköltözött embert belülről is jellemezni. Akkor a hős bukásának ábrázolása logikus következményként állt volna előttünk. Nem is beszélve arról, hogy Tišma regényeiben és elbeszéléseiben az események mindig rendszert alkotnak. De hogy e rendszer létrejöhessen, léteznek emberi motívumok, amelyek a cselekedeteket irányítják. Am ezt a rendszert, ha az egész művet hűen akarjuk átültetni egy más médium nyelvére, ismerni kell.

Jan Makan erejét meghaladó feladatnak bizonyult megbirkózni Tišma szövegével. Mintha elbanalizálta volna. Kihúzta alóla a tartóoszlopokat, s nem ügyelt arra, mi minden található a felszíni kéreg alatt. Pedig érdemes lett volna megpizskálni. S hogy lehetséges ezekből a lelektani Tišma-szövegekből jó tévéprodukción készíteni, azt A lakás című elbeszélésnek néhány évvel ezelőtti példája is bizonyítja.

BORDÁS Győző